

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ АНДРАГОГА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ БЕЗРОБІТНИХ

У статті розглядаються основні професійно-педагогічні компетентності викладачів-андрагогів, які працюють у системі професійного навчання безробітних; зазначається, що для роботи з безробітними педагогічні працівники повинні володіти певними професійно-особистісними якостями та готовністю здійснювати психологічну підтримку безробітних.

Ключові слова: *професійне навчання безробітних, андрагог, професійні компетентності.*

В умовах сучасного ринку праці загальнодержавного значення набуває проблема реалізації ефективних заходів активної політики зайнятості, серед яких провідне місце належить професійному навчанню безробітних і незайнятого населення. У найближчій перспективі на розвиток професійного навчання впливатимуть не лише кризові явища в національній економіці, а й суперечності, пов'язані зі збільшенням кількості незайнятого населення внаслідок пенсійної, адміністративної та податкової реформ. Нині професійне навчання дозволяє громадянам, які шукають роботу, в стислі терміни здобути необхідні професійні й ключові компетенції і таким чином підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку праці.

Загальна стратегія у формуванні та раціональному використанні кадрового потенціалу країни пов'язана з формуванням комплексної багаторівневої системи підготовки кадрів, що забезпечує її якість: професійну і соціально-психологічну готовність, систему сприяння ефективної зайнятості. Тому сучасна ситуація у сфері зайнятості висуває

підвищені вимоги до якості професійного навчання, ефективності освітніх технологій, використанню профорієнтаційної та психологічної підтримки процесу перепідготовки, заходів щодо професійної і соціальної реабілітації безробітних.

Пріоритетним завданням професійного навчання безробітних є забезпечення комплексом знань та умінь, необхідних для активної і професійної діяльності в сучасному динамічному житті. Виходячи з цього, навчання безробітних та робота з ними потребує важкої та напруженої праці від педагогічних працівників. Якісне навчання безробітних з урахуванням їхніх особливостей та реалізація в навчальному процесі дидактичних принципів навчання дорослих вимагає від педагогічних працівників відповідного рівня професійної майстерності та підготовки. Саме від фахівців-андрагогів, які виконують відповідні функції у процесі навчальної діяльності безробітних та мають спеціальну підготовку для роботи з дорослою аудиторією, залежить реалізація зусиль кожної людини, спрямованих на отримання знань упродовж життя.

Оскільки йдеться про процес навчання та розвиток особистості безробітних, що відбуваються в системі освіти дорослих, **метою** нашого дослідження є визначення, якими саме компетентностями повинні володіти фахівці, які здійснюють навчання безробітних у системі освіти дорослих, і що є результатом їхньої професійної діяльності.

Останнім часом окремі аспекти професійного навчання безробітних в умовах сучасного ринку все частіше виступають об'єктом наукового пошуку і розглядаються в публікаціях зарубіжних і вітчизняних вчених: Н.М. Бідюк, В.М. Галицького, Л.М. Капченка, Ю.М. Маршавіна, К.Г. Кязимова, П.М. Новикова, О.А. Рикової, В.В. Шеметова, В.А. Савченка, В.Є. Скульської, І.М. Терюханової, М.В. Туленкова та ін. Основні положення освіти дорослих і проблема формування особистості андрагога, важливі для процесу навчання безробітних, висвітлені в працях Р. Бойда, В. Дрейвса, С.І. Змейова, А.М. Зубка, В.І. Лугового,

Л.Б. Лук'янової, Н.Г. Протасової, Л.Є. Сігаєвої, М.Ш. Ноулза, Р. Хемстри та ін.

На думку дослідників, жодна освітня система не має такого специфічного контингенту учнів, як система професійного навчання безробітних. До особливостей цього контингенту можна віднести: широкий віковий спектр, різний освітній рівень, підвищені мотиваційні аспекти, що визначають їх соціальну і економічну потреби, спрямованість навчання на престижні і високооплачувані види діяльності. Відповідно, і навчальний процес має ряд особливостей, а саме: необхідність швидкого і гнучкого реагування на потреби ринку праці шляхом введення нових спеціальностей; оперативне оновлення змісту навчання; оптимальні терміни навчання; жорсткий відбір і структурування навчального матеріалу; орієнтація на формування в учнів навичок і вмінь, необхідних для успішної трудової діяльності; висока щільність подачі навчального матеріалу; використання різних психологічних прийомів, що забезпечують ефективність навчального процесу; розробка нових дидактичних матеріалів; постійний контроль результатів проміжних етапів навчання [3].

Таким чином, досягнення цілей професійного навчання безробітних залежить від готовності андрагогів забезпечити реалізацію в навчальному процесі дидактичних принципів цього навчання, зокрема, таких як: диференціація змісту, форм і методів навчання; наступність навчання (урахування наявного освітнього, базового професійного рівнів і навичок виробничої діяльності); модульний підхід до формування змісту навчання; індивідуалізація навчання; варіативність і гнучкість форм і методів; випереджувальний характер навчання; мотивація навчальної і трудової діяльності; практична спрямованість навчального процесу; результативність і оптимістичність навчання. Все це вимагає від педагогічних працівників відповідного рівня професійної компетентності й пов'язується зі знанням цілей навчання та особливостей безробітних як суб'єктів навчання. Володіння професійними компетентностями дозволить

викладачам-андрагогам у системі професійного навчання безробітних більш ефективно виконувати свою роль і такі функції, як: забезпечення потрібної інформації і джерел знань; полегшення навчального процесу; забезпечення контролю й аналізу результатів навчання; забезпечення розвитку особистості через навчання [2].

Педагогічні працівники, які навчають безробітних та працюють з ними, повинні володіти спеціальними знаннями і якостями, бути компетентними у своїй справі. Компетентна особистість має високий рівень володіння всіма складовими професійної компетентності, а кожна з її складових включає сукупність взаємопов'язаних якостей, таких як знання, вміння, навички, способи і мотивація діяльності. Відомі вчені вважають компетентним андрагогом особистість, яка має високий рівень міжособистісної, психолого-педагогічної й організаційної взаємодії з усіма категоріями дорослого населення [1]. Безперечно, професійна компетентність педагогічних працівників-андрагогів у сфері професійного навчання безробітних є значно ширшою за професійну компетентність будь-якого педагога у предметній сфері і пов'язана як із знаннями специфіки індивідуальних особливостей безробітних як суб'єктів навчання, так із навичками та вміннями організації навчання дорослих.

Дослідниця професійного навчання безробітних Н.М. Бідюк на основі аналізу та узагальнень наукових робіт провідних вчених, виділяє п'ять головних професійно-педагогічних компетентностей андрагогів, необхідних їм для роботи з безробітними, зокрема: педагогічно-методичну; психологічну; інформаційно-комунікаційну; загальнонаукову; загальнокультурну [1]. Розглянемо сутність цих компетентностей.

Педагогічно-методична компетентність передбачає володіння і цілеспрямоване вдосконалення предметних і методичних компетентностей під час викладання конкретного предмета і вимагає від сучасного андрагога удосконалення своєї педагогічної майстерності впродовж життя. Сформована предметно-методична компетентність дозволяє андрагогу:

аналізувати й оцінювати кращі педагогічні досягнення в галузі методики викладання; удосконалювати вміння викладання свого предмета; застосовувати новітні засоби й технології під час викладання конкретного предмета; здійснювати моніторинг досягнень слухачів з предмета; розповсюджувати власний досвід викладання предмета; володіти сучасними педагогічними технологіями навчання дорослих; володіти системою знань про закономірності цілісного педагогічного процесу, сучасні психолого-педагогічні технології та вміння організовувати освітній процес в різних соціокультурних умовах.

Психологічна компетентність передбачає здатність андрагога: здійснювати особистісно-орієнтований підхід під час навчання; створювати творчу атмосферу під час занять; стимулювати інтерес до навчання; розв'язувати конфлікти в групі та надавати консультаційну допомогу і соціальну підтримку; володіти системою знань про закономірності спілкування й способи управління індивідом і групою; адекватно поводитися у дорослому колективі; досконало оперувати знаннями з психології; володіти вміннями психолого-педагогічної діагностики та психологічного консультування; володіти системою знань про дорослу людину як суб'єкта освітнього процесу, її вікові, індивідуальні особливості, соціальні чинники та закономірності психічного розвитку; допомагати самоактуалізації слухача; демонструвати довіру до дорослого протягом навчання; визнавати і поважати внутрішню мотивацію поведінки і діяльності слухачів; виявляти активність у взаємодії; виявляти відкрито свої почуття; вміти керувати собою тощо.

Загальнонаукова компетентність передбачає здатність андрагога отримувати необхідну інформацію щодо наукових відкриттів, відстежувати нові розробки вчених, прогнозувати можливості застосування у навчально-виховному процесі, також разом з дорослими брати участь у проектній діяльності, отримувати результати і доповідати про них на наукових конференціях; знати історію розвитку андрагогічних

концепцій; систему знань про філософію і соціологію освіти дорослих; організаційні засади освіти дорослих; володіти системою знань про теорію і психологію навчання дорослих тощо.

Загальнокультурна компетентність стосується культури особистості в усіх її аспектах. Вона передбачає володіння національною та світовою культурною спадщиною, культурою міжособистісних стосунків, дотримання принципів толерантності.

З розвитком інформаційних технологій та їхнім впливом на розвиток всіх галузей суспільства особливої актуальності набуває проблема володіння андрагогом *інформаційно-комунікаційною компетентністю*. Ця компетентність передбачає здатність андрагога орієнтуватися в потоці інформації, формувати вміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати; критично до нього ставитися, на основі здобутих знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю [1].

Вирішення проблем професійного навчання безробітних, на думку В.Є. Скульської, лежить у площині підвищення кваліфікації педагогічних працівників стосовно особливостей навчання безробітних, їх співпраці з роботодавцями, професіоналами виробництв, науковцями, які займаються проблемами якості професійної підготовки, розробленням та впровадженням інноваційних технологій навчання дорослого населення для потреб ринку праці [4]. У зв'язку з цим, основними критеріями, за якими має здійснюватися оцінювання рівня професійної компетентності педагогічних працівників, дослідниця виділяє:

- знання індивідуальних освітніх потреб безробітних, їх мотиваційно-ціннісних установок, фактичного обсягу й характеру професійного та соціального досвіду слухачів, рівня базової підготовки, психологічних особливостей, виявлених за результатами психодігностичного обстеження в центрах зайнятості технологій, форм, методів підготовки дорослих,

критеріїв, форм і методів оцінювання навчальних досягнень слухачів та організації навчального процесу;

- уміння визначати індивідуальні освітні потреби слухачів, їх базовий рівень знань і умінь, застосовувати досвід слухачів у навчальному процесі, визначати їх пізнавальний і навчальний стиль, структурувати зміст навчання з урахуванням його цілей, розробляти навчальні плани й програми, допомагати слухачам у складанні індивідуальної програми перепідготовки, обирати технології, форми і методи адекватні цілям, створювати відповідні психологічні умови навчального процесу, забезпечувати навчальний процес необхідними навчально-методичними матеріалами, використовувати різні критерії, форми й методи оцінювання результатів професійної перепідготовки слухачів і навчального процесу в цілому, організовувати спільну діяльність на основі відносин співпраці, визначати зміни особистісних якостей слухачів, їх мотиваційно-ціннісних установок, розвивати освітні потреби слухачів, вносити корективи в процес навчання, тощо [4].

Результати опитування педагогічних працівників, що працюють з безробітними, проведеного В.Є. Скульською, показали, що потребують підвищення власного рівня професійної компетентності з проблем навчання дорослих, у тому числі безробітних, зокрема: відчувають дефіцит знань щодо технологій і методик навчання дорослих – 46,7%; організаційних форм і методів навчання, зорієнтованих на особливості дорослого слухача – 55,9%; володіння новими методами контролю знань дорослого населення – 14,4%, психологічних особливостей безробітних, їх мотиваційних аспектів навчальної та трудової діяльності – 37,0%. Рівень методичної підготовки педагогічного працівника було оцінено як уміння відбирати та структурувати зміст навчання, розробляти навчальні плани і програми, а також вносити, за необхідності, до них зміни й доповнення з урахуванням вимог роботодавців до якості професійної підготовки робітників у 64,6% опитаних; самостійно розробляти практико-

орієнтований навчальний матеріал – 34%; здійснювати комплексне методичне забезпечення дисциплін, що викладаються – 42,7%. Водночас актуальною проблемою є забезпеченні неперервності в навчанні педагогічних працівників. Так, понад 85,0% респондентів стоять на позиції необхідності постійного оновлення знань [4].

Дані опитувань підтверджують необхідність переорієнтації педагогічних працівників на роботу з дорослою специфічною аудиторією слухачів, на ознайомлення з особливостями професійного навчання безробітних, організації для них спеціального навчання з питань опанування технологіями і методиками навчання дорослих, застосування психолого-андрагогічних досліджень у практичній діяльності, формування комунікативної культури та професійно важливих, особистісних якостей для роботи з дорослою аудиторією, а також підвищення у них мотивації до професійної діяльності, стимулювання їхнього професійного розвитку.

Недостатній рівень мотивації педагогічних працівників щодо навчання безробітних, що спостерігається на практиці, негативно впливає як на сприйняття такого викладача дорослою аудиторією, так і на результати навчального процесу в цілому. У зв'язку з цим вчені вважають, що об'єктивною потребою є:

- орієнтація педагогічних працівників на роботу з безробітними;
- організація цільового навчання щодо опанування технологій її методик навчання дорослих;
- застосування результатів психолого-андрагогічних досліджень у практичній діяльності;
- вироблення комунікативної культури та формування необхідних професійно-значущих і особистісних якостей для роботи з безробітними;
- запровадження системи заходів, спрямованих на підвищення мотивації та стимулювання професійного розвитку у напрямі освіти безробітних [4].

Окрім професійних знань і вмінь, сучасний фахівець для роботи з безробітними обов'язково має володіти низкою професійно-особистісних якостей, таких як моральність, інтелект, майстерність, фізична досконалість, професіоналізм, ініціативність, креативність, здатність адаптуватися, здатність генерувати нові ідеї, здатність бути динамічною й оптимістичною особистістю. Розглядаючи характерологічні риси андрагога, вчені об'єднують їх у чотири групи, що стосуються: професійної діяльності (ініціативність, здатність до ризику, самостійність, організованість дієвість, працездатність); ставлення до інших людей (гуманність, комунікабельність, чуйність, доброта, уважність, толерантність); ставлення до себе (почуття власної гідності, самокритичність, прагнення до саморозвитку, самовдосконалення); ставлення до результатів своєї діяльності (сумлінність, відкритість, щедрість) [1]. Зауважимо що, поряд із професійними й особистісними якостями, андрагог повинен володіти індивідуальним стилем, тобто особливостями поведінки, характером мовлення, оригінальністю мислення, нестандартністю вибору способів для розв'язання проблем, реакцією в процесі і взаємодії з тими, хто навчається.

Специфіка безробітних як суб'єктів навчальної діяльності зумовлює необхідність їх психологічної підтримки в процесі навчання. У системі професійного навчання безробітних та незайнятого населення формування якості працівника оцінюється у відношенні до перспективи ефективної зайнятості і визначається не тільки рівнем професійної підготовленості, але і рівнем його соціально-психологічної готовності. Тому важливим напрямом у підвищенні рівня професійної компетентності педагогічних працівників є готовність здійснювати психологічну підтримку безробітних, що має не тільки сприяти підвищенню мотивації до навчальної діяльності, але й допоможе слухачам у процесі навчання здійснити переоцінку цінностей, скоригувати власні цілі й інтереси відповідно до ситуації, що склалася, сформувати адекватну самооцінку в процесі навчання й

усвідомити власну відповідальність за результати навчальної діяльності. Цілі психологічної підтримки полягають у захисті психічного, соціального і духовного здоров'я особистості як передумови її самоактуалізації та самореалізації в умовах ринку праці. Зрозуміло, що головним у психологічній підтримці безробітних є професіоналізм педагогічних працівників, пов'язаний із їхнім умінням організувати навчальний процес, враховуючи індивідуальні освітні потреби безробітних, тобто обирати такі організаційні форми, методи і засоби навчання, які б сприяли зниженню рівня тривоги та емоційної розгубленості безробітних, актуалізували цінність партнерської взаємодії, забезпечили кооперацію та співробітництво.

Таким чином, організація професійного навчання безробітних охоплює широкий спектр організаційних, методологічних, процесуальних і методичних проблем, пов'язаних з забезпеченням прогнозованого результату на основі врахування особливостей дорослих людей, які мають відмінний за обсягом та якістю рівень освіти, володіють різним професійним і соціальним досвідом, усвідомлюють себе самостійними особистостями, переживають певні психологічні труднощі, пов'язані з ситуацією безробіття та необхідністю навчання. Тому для вирішення поставлених завдань навчання дорослого незайнятого населення необхідна наявність відповідним чином підготовлених викладачів-андрагогів професійного навчання, які мають високий рівень володіння всіма складовими професійної компетентності, певною сукупністю професійно-особистісних якостей, і готових професійно здійснювати соціально-психологічну підтримку безробітних.

Література

1. Бідюк Н.М. Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика / Н.М.Бідюк. [монографія] / за ред. Н.Г.Ничкало. – Хмельницький: ХмЦНТЕІ, 2009. – 542 с.

2. Сігаєва Л.Є. Андрагогіка в професійному навчанні: метод. реком. / Лариса Євгеніївна Сігаєва. – К.: ПП ЕКМО, 2003. – 48 с.

3. Система професіонального обучения безработных [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://rudocs.exdat.com/does/index-19466.htm/>>. – Загол з екрану. – Мова рос.

4. Скульська В.Є. Організація професійного навчання безробітних у професійно-технічних навчальних закладах: навч.-метод. посіб. / В.Є.Скульська. – К.: ІПК ДСЗУ, 2012. – 158 с.